

Priopćenje sa znanstvenog skupa

Primljeno u uredništvo: 14. travnja 2011.

Prihvaćeno za tisak: 20. svibnja 2011.

UDK: 327.39(4-12)

POZITIVNE VIBRACIJE U REGIJI JUGOISTOČNE EUROPE

MILE LASIĆ¹

Sažetak

Autor se zalaže za pristup NATO-u čitave regije Jugoistočne Europe jer to je ključna pretpostavka za pristup onoj regionalnoj organizaciji koja proizvodi dobre vibracije u cijeloj Europi i svijetu, a to je Europska Unija. A tek kada sve zemlje regije JIE budu u NATO-u i u Europskoj Uniji, bit će zaštićene i od vlastitih potencijalnih suludosti (dovođenja granica u pitanje) i tek će se tada u regiji JIE politički subjekti odreći iluzija o posebnoj važnosti ili svemoći nacionalne države. Europska Unija donosi mir i visoke civilizacijske standarde i u regiju JIE. Dakle EU niti nije drugo već "projekt mira" koji proizvodi sigurnost u onome što je "nešto između" nadnacionalne i međudržavne forme organiziranja suverenih država, što je tvorevina *sui generis*, čija se snaga skriva upravo u onome što na prvi pogled izgleda kao slabost Europske Unije, dakle u fenomenu djeljivog i prenesenog suvereniteta te posljedično kompleksnog "upravljanja s onu stranu nacionalne države". EU je, uza sve drugo, posve novi tip političke kulture – kultura dijaloga i kompromisa, pa time i nositelj i protagonist kulture mira. Ovakvo "lobiranje" za pristup zemalja Zapadnoga Balkana Europskoj Uniji rezultat je dakle autorove spoznaje da zemlje Zapadnoga Balkana tek odlučnim transetničkim, regionalnim i europskim pristupom rješavaju, i kratkoročno i dugoročno, vlastite i međusobne probleme koje bez "kišobrana" NATO-a i Europske Unije ne bi mogle riješiti.

Ključne riječi: članstvo u NATO-u kao pretpostavka članstva u Europskoj Uniji, "euizacija" naspram "europizacije", regionalna suradnja kao pretpostavka sigurnosti u regiji JIE i približavanja Europskoj Uniji.

1

Prof. dr. Mile Lasić, Filozofski fakultet Univerziteta u Mostaru, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina, e-mail: mile_lasic@yahoo.com

I - EUizacija vs. europeizacija

Ako zemlje Zapadnoga Balkana ne mogu stići do Europske Unije bez pristupanja NATO-u, valja im što prije poduzeti sve pripremne korake koji vode članstvu u tom vojno-političkom savezu. Sva raspoloživa saznanja o iskustvima drugih zemalja koje su pristupile NATO-u, a posebice Hrvatske, govore o tome da bi pristup NATO-u cijele regije JIE ubrzao i procese približavanja onoj zajednici koja uistinu odašilje dobre vibracije u cijeloj Europi i svijetu, a to je Europska Unija. Dakle tek kada zemlje regije JIE budu u Europskoj Uniji, bit će zaštićene i od vlastitih potencijalnih suludosti (dovođenja granica u pitanje i sl.), tek će se tada moći odreći iluzija o posebnoj važnosti ili svemoći modela nacionalne države. Neovisno o tome donosi li NATO sam po sebi mir i sigurnost ili ne, više je nego izvjesno kako članstvo u njegovim redovima znači približavanje Europskoj Uniji, kako potiče zakašnjelu modernizaciju politički zapuštenih društava regije JIE i u konačnici donosi mir i visoke civilizacijske standarde i u regiju JIE. Naime Europska Unija nije drugo nego "projekt mira", ona proizvodi sigurnost već u onome što je "nešto između" nadnacionalne i međudržavne forme organiziranja suverenih država, što je tvorevina *sui generis*, čija se snaga skriva upravo u onome što na prvi pogled izgleda kao njezina slabost, dakle u fenomenu djeljivog i prenesenog suvereniteta i posljedično kompleksnog "upravljanja s onu stranu nacionalne države".

Svaka usporedna analiza naime pokazuje kako se snaga Europske Unije ne krije samo u jakom gospodarstvu, nego i u kombinaciji maksimalne tolerancije i uvažavanja njezinih sastavnica, kao i čvrstim pravilima i mehanizmima koji Europsku Uniju čine zajednicom sposobnom za odlučivanje i samoreformiranje. Utoliko je EU sve ono što BiH i države Zapadnoga Balkana nisu, pa bi njezina iskustva, posebice načelo supsidijarnosti s jedne i načelo racionalnog organiziranja s druge strane, mogla pomoći svima da iskorače u pravcu racionalnog organiziranja već u pretpristupnim fazama u kojima se nalaze. Jednom riječju, postojeći model organiziranja Europske Unije i upravljanja unutar nje, ma koliko nesavršen, možda i jest nešto najbolje što joj se moglo dogoditi. Jer upravo ta činjenica – da je "nešto između", ni federacija ni čista konfederacija, a ni puki savez nacionalnih država ni "superdržava", nego nova forma udruživanja suverenih europskih država, u kojoj one drago-

voljno prenose dijelove suverenosti na supranacionalnu razinu, i jest ta mudrost do koje se došlo na osnovi sveukupnog europskog političkog iskustva, kako negativnog, tako i pozitivnog

I

Upućeni znanstvenici i stručnjaci za europske integracije inače govore o fenomenu vertikalnog i horizontalnog razumijevanja procesa pridruživanja Europskoj Uniji u zemljama Zapadnoga Balkana. Izvršna direktorica Fonda za otvoreno društvo Srbije, Jadranka Jelinčić, vrlo inspirativno piše o "EUizaciji naspram europeizacije" (vidjeti www.helsinki.org.rs). Pritom se pojam "EUizacije" koristi za vertikalni proces "formalnopravnog približavanja", koji se svodi na ispunjavanje uvjeta i obveza, i to iz: a) studije izvodljivosti, b) Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji, c) kandidature, d) pregovaranja članstva te e) iz samoga članstva. Ta se vrsta približavanja u suštini vrti oko "konvergencije politika", "harmoniziranja zakonodavstva" i "političke integracije", što sve zajedno uzevši niti nije drugo do ispunjavanje "kopenhagenskih kriterija". U zemljama Zapadnoga Balkana "EUizacija" je postala prihvatljivom gotovo za sve segmente političke scene uključujući vladajuće garniture koje je najčešće razumiju kao nužno zlo za stjecanje partnerskog ili kandidatskog statusa u odnosima s Europskom Unijom, a koji omogućuju korištenje sredstava iz pretpristupne pomoći. "EUizacija" nije drugo do početni politički projekt koji mogu podržati svi liberalni političari – proeuropejci, ali i notorni antieuropejci, etnokrati i notorni desničari, koji računaju da će dobiti neka sredstva iz fondova Europske Unije, a takva im prilagodba može pomoći da se domognu vlasti ili da produže svoj ostanak ukoliko su već na vlasti.

Posve je druga stvar posrijedi s tzv. horizontalnim približavanjem EU-u, s "europeizacijom" koja podrazumijeva dubinske unutarne reforme, dakle europeizaciju kompletne domaće politike. Radi se dakle o ubrzanju "zakašnjele tranzicije" i/ili o korekcijama njezinih izopačenosti, pa tako i o konsolidaciji demokracije i stvaranju uvjeta za održivi razvoj. Riječju, radi se o potrebi da logika europskih integracija konačno profunkcionira i unutar zemalja Zapadnoga Balkana, to jest da i u njima konačno profunkcioniraju principi i pravila pravne države. Svi oni upućeni u poslove europskih integracija znaju da upravo tim putom proces pristupanju EU-u prestaje biti (samo) dijelom vanjske politike

jedne zemlje te se, korak po korak, pretvara u unutarnju politiku zemlje pristupnice Europskoj Uniji. S tim u vezi Jadranka Jelinčić kaže: "Evropske standarde i norme treba pre svega razumeti kao putokaze i neku vrstu 'receptata' čije poštovanje i kreativna ugradnja u sumu domaćih politika po pravilu dovodi do optimalnih lokalnih razvojnih rezultata, što onda istovremeno omogućava i usklađeni razvoj Evropske Unije shvaćene kao jedinstvenog ekonomskog i sve više političkog prostora koji je sposoban da jedinstveno nastupa i učestvuje u globalnim procesima u interesu svake pojedine članice i Unije kao celine".

Dakle toj je vrsti razumijevanja približavanja zemalja Zapadnoga Balkana Europskoj Uniji beskraino jasno da se radi i o zakašnjelom civilizacijskom iskoraku balkanskih društava u pravcu normalnih društava, u kojima funkcioniraju pravne norme, pa se uspostava funkcionalne pravne države, uz pitanja održivog razvoja, smatra samom suštinom euroatlantskih približavanja. U tom pogledu mora se voditi računa i o "EUizaciji", ali kao pretpostavci dubinske, horizontalne integracije, a ne kao cilju samom za sebe. Razumije se, horizontalni političko-pravni, socijalni i gospodarski proces pridruživanja ili "europeizacije" domaćih politika mogu provesti u djelo samo nekorumpirane elite i slobodni građani. Njih je u svim zemljama Zapadnoga Balkana premalo, pa i zbog toga zemlje Zapadnoga Balkana, osim Hrvatske i Crne Gore, još uvijek nisu ništa drugo do krmavi sudionici "EUizacije".

Iz svega rečenog nameće se zaključak kako su u svim zemljama regije JIE, a u prvom redu u BiH, nužne ustavne i pravno-političke reforme jer se već tijekom procesa približavanja EU-u mora osigurati funkcioniranje pravne države, počevši od neovisnog sudstva pa nadalje, a kako bi se zaustavila korupcija i kriminal, potom i potpuno neovisan rad svih bitnih regulatornih i kontrolnih tijela u državi, kao i nesmetano djelovanje i onih institucija koje pridonose procesima "političke deliberacije" uključujući medije i civilne udruge.

II – *Proces učenja demokracije u regiji JIE*

U središtu pozornosti svih onih u zemljama regije JIE koji se žele približiti Europskoj Uniji moraju ostati i Proces suradnje u JIE (SEECF) i Vijeće za regionalnu suradnju (RCC), a kao instrument te suradnje. To su naime bili prvi osmišljeniji odgovori EU-a i svijeta na raspad Jugoslavije i potonju balkansku i europsku krizu. Tomu je već ravno

deset godina, kako je Europljanima postalo jasno da moraju u zemljama regije JIE ili Zapadnoga Balkana (ZB) okrenuti list i pokušati putem regionalnog pristupa pokrenuti stvari s mrtve točke. Ta je nova strategija podrazumijevala podršku funkcioniranju novonastalim državama na temeljima principa slobodnog tržišta i vladavine prava te zaustavljanje procesa daljnje fragmentacije balkanskog prostora. Rješenja su se nadavala u robusnoj kombinaciji mjera regionalnih i europskih integracija, pri čemu je posebno otežavajući trenutak bilo to što se u zemljama regije JIE ili Zapadnoga Balkana teško moglo shvatiti i prihvatiti to da ni glorifikacija principa nacionalnog suvereniteta ni uzdanje u svemoć državnog suvereniteta ne mogu ponuditi vlastitu i regionalnu stabilnost, koja je tada, a i danas, bila pretpostavka europskih integracija. Ipak, sve do proljeća 2010. godine malo je toga bilo učinjeno iz uvjerenja u nužnost reformi, u "europeizaciju", a gotovo sve pod prinudom, dakle "EUizacijom". Regionalna suradnja ostaje, dakako, podjednako važna i ubuduće jer će upravo o volji za međusobnom suradnjom i integracijama među susjedima, gdje je god to moguće, ovisiti regionalna stabilnost, koja je ključna pretpostavka bilo kakvih napredaka u pravcu euroatlantskih integracija. Zemlje Europske Unije u međuvremenu su posebno podržale one mjere pojedinih država koje su bile usmjerene ka gospodarskoj suradnji i regionalnoj trgovini, što nije značilo ništa drugo do uspostavljanja režima slobodne trgovine, odnosno harmonizacije rada nadležnih službi u pojedinim balkanskim državama ili njihovim entitetima.

Regionalna suradnja, kao pretpostavka bržeg pridruživanja zemalja regije JIE ili Zapadnoga Balkana Europskoj Uniji, ne isključuje, dakako, ni individualni kriterij vrednovanja napora svake pojedine zemlje na njezinom putu prema Europskoj Uniji. O tome svjedoči uvjerljivo pozitivan primjer Republike Hrvatske, koja će već sutra biti članicom EU-a, te negativan primjer BiH, čije su se elite svojski potrudile ne bi li BiH ostala na repu europske regate u regiji JIE. Kao usputan učinak dobrih vibracija, godine 2010. u regiji JIE ili Zapadnoga Balkana rađa se – i mimo volje glavnih političkih aktera – lagano ali sigurno, "kultura mira", pojam koji potječe od profesora sarajevskog FPN-a Nerzuka Ćurka. Pojam "kulture mira" mora se tek teorijski domisliti pa potom i provesti u praksu života regije JIE. "Pred zagovornicima regionalne ideologije, koja nije ništa drugo do permanentna proizvodnja kulture

mira u društvenoj praksi balkanskih zemalja, golem je teorijski zadatak, da nacionalistička zastranjenja koja se pod krinkom lažne brige za nacionalni suverenitet suprotstavljaju postjugoslovenskom ili, bolje kazano, nejugoslovenskom identitetu jugoistočne Evrope, bez ikakvog strahopoštovanja, otpreme u svlačionicu povijesti”, piše dr. Ćurak u inspirativnom eseju naslova “Može li regija biti domovina?“, objavljenom i na portalu E-novine. “Ako se Zapadni Balkan, taj mali Balkan velikih nacionalizama, na dugi rok isključi iz evropskog postmodernog raja, region će logiku mira zamijeniti logikom nasilja. Vratit ćemo se u tamu iracionalnog nacionalizma kao onespokojavajućeg oblika negativnog determinizma”, uslijedilo je Ćurkovo razložno upozorenje. Moguće je rješenje polagana gradnja regije JIE, “u kojoj će nacionalizmom rascijepljene, jedna od druge otuđene nekadašnje družice ponovno moći živjeti zajedno u jednom manje opterećenom povijesnom kontekstu, da bi kasnije postale dijelom jedne velike ujedinjene Evrope”.

I to kao samostalne države regije jugoistočne Evrope, zaključuje dr. Ćurak, a ne kao autarkične, sebi dovoljne države, već kao države koje posjeduju istinsku unutarnju volju za svekolikom regionalnom suradnjom i ne nužno institucionaliziranom prekograničnom, regionalnom sintezom. Takav bi razvoj bio dobar, uvjeren je dr. Ćurak, i u interesu svih građana regije JIE. Otuda i njegova ključna poruka: “Za nas koji vjerujemo u mogućnost regije kao nepodržavljenog prostora ljudske slobode. Za nas koji hoćemo da državne granice spajaju, a ne razdvajaju. Za nas koji tamu balkanske krčme želimo zamijeniti škrtim svjetlom (ali ipak svjetlom) ujedinjene Evrope. U kojoj suvereno i ponosno stanuju i zemlje naše regije. Obasjane svjetlom. *Upalimo svjetlo.*”

II

Procesi prilagodbe i pripreme za ulazak u EU u svim bi zemljama regije JIE, pa tako i u BiH, trebali biti u dosluhu sa svim onim što se zbilo u polustoljetnoj povijesti ili onim što se zbiva u Europskoj Uniji danas. To je u regiji JIE gotovo posvuda prihvaćeno, samo u BiH nije. Uzalud su kritike znanstvenika i publicista jer se u redovima političkih elita BiH opstruiraju stručni glasovi razuma i racionalnosti, pa BiH ostaje zakopana u etničke, entitetske i županijsko-kantonalne neracionalne podjele koje je čine jednom od najskupljih i najneučinkovitijih zemalja svijeta. Uzalud je, ilustracije radi, profesor Fakulteta političkih nauka

Univerziteta u Sarajevu dr. Mirko Pejanović svojedobno upozoravao na to da bi neizbježne ustavne promjene i daljnji politički razvitak u BiH trebali imati dvojaki strateški cilj – unutrašnju integraciju i integraciju u EU. Prema Pejanovićevim usporednim analizama, sve zemlje Zapadne Europe izvele su u drugoj polovici 20. stoljeća potpuniju reformu lokalne i regionalne samouprave, i to na temelju Europske povelje o lokalnoj samoupravi, pa tako zemlje članice Europske Unije u pravilu imaju lokalnu, regionalnu i centralnu državnu strukturu vlasti. Regije su pak zaokružene geografske, povijesne, kulturne i privredne cjeline, kaže dr. Pejanović, unutar kojih se vrše javni poslovi ili dio javnih poslova, i to u sljedećim oblastima: u oblasti prostornog planiranja, u oblasti zdravstvene zaštite, razvoja prometne i privredne infrastrukture, zaštite čovjekove okoline i u oblasti upravljanja prirodnim resursima. Skupština regije, kao najviši samoupravni organ, bira se voljom građana na slobodnim izborima. Regije su postale nositeljima socijalnog i ekonomskog razvoja svojih područja, kao i nositeljima prekogranične međuregionalne suradnje putem transdržavnih regija, koje se formiraju u međugraničnim prostorima više država. Zbog toga je Europska Unija i uspostavila skupštinu regija, kao i strukturne fondove, za poticanje manje razvijenih regija unutar europskih država, a posebice onih regija sa zastarjelom industrijom, kao i poljoprivrednih regija, zaključio je dr. Pejanović. I ova je Pejanovićeva intervencija bila uzaludna završna riječ da se i u BiH prihvati "koncept euroregije", koji podrazumijeva, osim svoje prirodne i zemljopisno-povijesne danosti, i samoodrživost u ekonomskoj i socijalnoj sferi. Pejanović je tom prigodom u igru uveo četiri regije, koje su kao takve postojale i nekoliko godina neposredno nakon Drugoga svjetskog rata (Banjalučka, Sarajevska, Tuzlanska i Mostarska), a moguće bi bile i subregije, kao što su Zenička, Travnička, Bihaćka, Dobojska i Brčanska. Vrijedi podsjetiti i na točno Pejanovićevo upozorenje: "Samo ekonomski snažne i ekonomski samoodržive regije mogu biti partneri regijama evropskih zemalja i mogu računati na sredstva evropskih strukturnih fondova za brži razvoj regija". To je, dakako, uvijek bilo vrlo osjetljivo političko pitanje. Dodatni problem leži u tome što je taj koncept umnogome eklatantna negacija etnonacionalističkoga koncepta unutaršnjeg uređenja BiH i što to vrlo dobro znaju dominantne etnopolitičke elite, kako one koje se zaklinju u RS, tako i one koje uživaju blagodati "federacije".

III

Dugo je i predugo Bosna i Hercegovina bila taocem protueuropskih stremjenja u njezinim neposrednim susjedstvima, ali se srećom u okruženju sve stubokom promijenilo. Nije nažalost u samoj BiH, pa bi se moglo dogoditi to da BiH – uz Srbiju – bude glavnom kočnicom na putu cijele regije JIE prema euroatlantskim integracijama.

U dvobroju *Helsinkiške povelje* (broj 139-140) predsjednica HOSP-a, Sonja Biserko, u prilogu "Balkanski mozaik ne može se sklopiti bez Bosne" (vidjeti helsinki.org.rs) poručuje: "Otvaranje evropske perspektive za sve zemlje Balkana je mobilisalo političke elite regiona, a Sporazum o asocijaciji i NATO partnerstvu (za neke već i članstvo) uspostavilo je okvir, odnosno bezbednosnu i političku konstrukciju koju treba ispunjavati sadržajem. Činjenica da je taj okvir postavljen je veoma važna, posebno otkako se i Srbija nalazi u njemu. Njime je osnažena evropska perspektiva balkanskih zemalja. Međutim, naredna faza će biti spora i zavisiće od unutrašnjeg potencijala svake pojedinačne zemlje, te horizontalne evropeizacije, odnosno uključivanje samog društva u promene vrednosnog sistema. Da bi se druga faza ubrzala neophodno je zatvoriti teritorijalna, odnosno državna pitanja Kosova i Bosne i Hercegovine. Glavni faktor opstrukcije je Srbija, jer nije spremna da odustane od svojih aspiracija što ne šteti samo tim zemljama, već i njoj samoj. Kada je reč o Kosovu, njegova puna nezavisnost će se ubrzati nakon što Međunarodni sud pravde donese svoje mišljenje. Nastaviće se talas priznanja, a teritorijalna konsolidacija Kosova će se ubrzati. Međutim, problem Bosne i dalje ostaje otvoren zbog nedostatka političke volje da se tom problemu priđe i sa moralne tačke gledišta. Bosna je bila i ostalo moralno pitanje Evrope. Krajnje je vreme da se međunarodna zajednica odredi prema zločinu, izvršenom nad Bosnom i bošnjačkim narodom. Nemoralno je da se Srebrenica nalazi u srpskom entitetu i da se ubice i progonitelji slobodno šetaju ulicama tog grada. Kada nestanu Žene Srebrenice taj grad će biti, ne samo grad mrtvih, već i mrtav grad. Deklaracija Evropskog parlamenta je zato važan dokument koji se vraća Srebrenici kao pokušaj da se taj zločin ne zaboravi. Najzad, Evropa taj zločin tretira kao svoju moralnu odgovornost. Revitalizacija Bosne je moguća samo marginalizovanjem etničkog principa, koji treba da ostane tamo gde se brani suštinski interes sva-

kog naroda, kao što je bio slučaj narodnih veća u skupštini bivše Jugoslavije. Ne treba odbacivati neka od tih rešenja.” Ovdje se mora podići određena ograda s upotrebom anglosaksonske sintagme *nation building* u “slučaju Bosne”. Sonja Biserko zasigurno poznaje razliku između tih sintagmi, pa je moguće da izraz *nation building* koristi kao *terminus technicus* i u značenju pojma *state building*. Zar sav njezin angažman u vezi sa Srbijom i BiH ne govori upravo o potrebi izgradnje normalne i funkcionalne države Srbije (ili BiH), a ne o nijekanju bilo koje već formirane nacije, bilo u Srbiji, bilo u BiH. Ovako govori Sonja Biserko: “*Nation-building* Bosne mora se staviti na nove osnove u kojima je građanin središna točka. Bosanskim Srbima treba pomoći da se oslobode isključive odgovornosti za genocid koju im Beograd podmeće, jer to trajno postavlja zid između njih i Bošnjaka... U sklapanju balkanskog mozaika, Bosna je poslednja. Upravo prostor na kome je napravljena i najveća greška. Bilo bi korisno da i Evropa prizna neke svoje zablude i greške. To će pomoći regionu da se i sam odgovornije postavi prema nedavnoj prošlosti.”

Svi se moraju odricati vlastitih pogrešaka i zabluda, i u BiH, i u regiji JIE, i u Europskoj Uniji – moralo bi se dodati svemu rečenomu. U BiH jednostavno se više ne smiju dopustiti neopreznosti ili političke igre i igrice s takvim opasnim ideološko-političkim tvorevinama kakva je izgradnja “državne bosanske nacije”. Tri nacije u BiH i mnoštvo drugih nacija (nacionalnih manjina) već su formirane, nužno je graditi pravnu državu BiH koja bi uvažila sve njezine različitosti, a ne izmišljati konstrukte koji bi se nekomu objicali o glavu.

Summary

The author pledges for the accession of the entire region of Southeast Europe to NATO, arguing that this is a key precondition for the accession to a regional organization, which truly produces good vibrations throughout Europe and the world – the European Union.

The author shows how the EU brings peace and high civilization standards to the region. The European Union, namely, is a ‘peace project’, it produces security already due to the fact that it represents ‘something between’ a supranational and an interstate form of organization of sovereign states, which is a *sui generis* creation, whose strength is contained

in what, at first glance, appears as its weakness – the phenomenon of divisible and transferable sovereignty and, consequentially, a complex form of ‘governance beyond national state’. Besides, it also represents a new form of political culture – a culture of dialogue and compromise.

This ‘lobbying’ for accession of West Balkan countries to the European Union stems from realizing that, through this trans-ethnic, regional, and European accession, they would solve, both short- and long-term, their own and mutual problems, which could not be the case without the ‘umbrella’ called the EU.

Key words: complicated correlation between NATO and the European Union, NATO membership as precondition for EU membership, ‘EUisation’ v. ‘europeisation’, regional cooperation as precondition for security in Southeast Europe and accession to the EU.